

Balla Lajos-Laci

Gondolatok a Duna–Körös–Maros– Tisza-eurorégió jelene és jövője c. tanácskozás kapcsán

Régi ismerősöm, kedves barátom, Hódi Sándor arra kért, hogy előadással vagy felszólalással kíséreljek „megjelenni” a tanácskozáson. Sajnos, az időcsapda, amelyben az utóbbi két-három évben vagyok, meggátolta, hogy kellő alapossággal összeállítsak egy dolgozatot, így nem tehettem mást, mint délutánonként és esténként megkíséreltem valamilyen rendszerbe foglalni a témával kapcsolatos gondolataimat, hogy az így lejegyzett pamflet segítségével – talán: – ha(tha)ssak azokra a tudós és jeles egyén(iség)ekre, akik a tóthfalusi találkozó eredményeként, megfelelő elméleti alapossággal létrehozzák/megalkotják majd iránytűnket (mind a Délvidéken/Vajdaságban élő magyar nemzeti közösség és tagjai, mind pedig a velünk együtt – vagy netán mellettünk? –élő más egyének és közösségek számára), amely útmutatásával megkezdhetjük az Európába történő egyéni és közösségi (re)integrálódást.

a) Történelmi esély

Az elmúlt 85 év úgy épült be a délvidéki/vajdasági magyarság egyéni és a kollektív tudatába, mint a szétzabdalás, az Európából történő kitaszíttatás, a diktatúrák sorozata, a nemzeti elnyomás, a beolvasztási kísérletek folyamatos jelenléte, az erőszakos asszimiláció. Nem szándékozom elemezni az 1. világháborút, illetve

annak eredményeit, helyette inkább egy óriási ugrással a XX. század végének eseményeit szeretném vizsgálat tárgyává tenni, amelyek alapján ki lehet mondani, egyedül a mi térségünkben nem következett be az 1990-es években a diktatúrákkal való végleges szakítás, helyette egy nemzeti-szocialista (vagy csak annak tűnő?) családi rémuralom cserélte fel a titói puha (netán liberálisnak is mondható) zsarnokságot. Ennek tükrében el lehet képzelni, hogy az átlagpolgárok milyen érzésekkel kísérték figyelemmel a közvetlen szomszédságunkban (ha csak Kanizsa község településeinek központjait figyeljük: Horgos esetében ez a távolság a legkisebb, légvonalban 1,5 km, míg a legtávolabb Tóthfalu található, szintén légvonalban alig több mint 15 km) is folyó tranzíciós folyamatokat, miközben nálunk a változás a folyamatos háborús uszításban, az „önkéntesek” utáni hajtóvadászatban, a fegyveres ösztűzés-sorozatban stb. nyilvánult meg.

Népcsoportunk tagjai számára a történelmi esélyek sorozatának kezdeteként akár 1988-at is meghatározhatjuk, amikor a „differenciáció”, a „minden szerb egy államban”, „mindenki kizsákmányolja a szerb népet” szólamok az átlagos délvidéki/vajdasági magyar polgárnál a szembenállást, a rendszerrel való ellenkezést váltották ki. Azért nem írom, hogy minden délvidéki/vajdasági magyarnál, mivel az akkori „jeles reprezentánsaink”, a pozícióhoz jut(tat)ott valós és más értelmiségünk nagy része kitörő örömmel üdvözölte az új, mindenható vezér megjelenését, a – szerintük – demokratizálódásnak mondott folyamat beindulását. Az egyszerű magyar polgár példamutató hozzáállása, eu-

rópaiként való viselkedése döbbsentette rá a fejlett, nyugati demokráciákat arra, hogy ebben a térségben nemcsak szerbek és albánok, hanem rajtuk kívül magyarok és más nemzeti közösségek tagjai is élnek. Ezt akár erkölcsi tőkeként is kezelhetnénk, ha mind a közösségünk, mind pedig nemzettársaink büszkén vállalnák önmagukat a többségben élők előtt.

Őszintén örültünk a 2000-ben bekövetkezett fordulatnak, azonban egyéni és közösségi elvárásaink beteljesedése mind a mai napig várat magára. Az elmúlt több mint két év az egyszerű polgárok kiábrándulását eredményezte, mivel a hatalomra jutott addigi ellenzék nem tudott élni a tranzíció nyújtotta lehetőségekkel. Az okok felsorolásán – a diktatúrát kiszolgáló egyének átvedlése, a 18 párt által létrehozott koalíció, a minimális konszenzus hiánya, a tranzícióból reánk háruló feladatok fel nem vállalása, a régi rendszer infrastruktúrájára való ráépülés, a diktatórikus hagyományok elfogadása, rendszerváltozás helyett hatalomváltásra való törekvés stb. – kívül itt sem kívánok elemzésbe fogni.

Dinđić kormányfő meggyilkolása után újból esélyhez jutottak a térségben élők. Ez az esély azonban feltételezi egyes feladatok feltétlen elvégzését. A teljesség igénye nélkül a szerintem legfontosabbakat kívánok csak lajstromba szedni:

- ⇒ maradéktalan leszámolás a szervezett bűnözéssel és a bűnszövetkezetekkel,
- ⇒ az állami szervek megtisztítása mindazoktól, akik összekapcsolódtak a szervezett bűnözéssel, vala-

- mint azoktól is, akik – bármilyen érdek mentén – az elmúlt rendszer feltételek nélküli kiszolgálói voltak,
- ⇒ szembenézés azokkal a tényekkel, amelyek egyértelműen bizonyítják, ki, miért, mennyire és miként volt bűnös a legújabb balkáni háborúk kirobbantásában, az emberiesség ellen elkövetett bűntettekben, leszámolás azokkal a nemzeti mítoszokkal, amelyek segítségével egyesek igazolni akarják az 1986-2000. közötti időszakban önként felvállalt nem éppen pozitív szerepüket,
 - ⇒ a háborús és emberiesség elleni bűnökkel vádolt személyek felelősségre vonása, bíróság elé állítása, akár itt, Szerbiában, akár a hágai törvényszék előtt,
 - ⇒ az elmúlt rendszerben, valamint az utolsó két és fél év alatt törvénytelenül szerzett vagyon elkobzása,
 - ⇒ Szerbia és Montenegró Államszövetség szerveinek lehető leggyorsabban történő létrehozása, valamint azok működésének szavatolása,
 - ⇒ az államszövetség és a tagállamok jogrendszerének azonnali összehangolása az EU és a fejlett európai államok gyakorlatával,
 - ⇒ az alapvető egyéni és közösségi emberi jogok, valamint polgári szabadságok gyakorlatban történő megvalósításának szavatolása,
 - ⇒ az erőszak-szervezetek – katonaság, rendőrség, állambiztonsági szervek, titkosszolgálatok stb. – munkája feletti polgári ellenőrzés (civil kontroll) létrehozása és működtetése,

⇒ a hatalom minden ágának – törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás, fiskális rendszerek stb. – azonnali decentralizálása, s ezáltal a helyi (esetleg kistérségi – mivel nálunk ez a gyakorlat) önkormányzatok – a polgárok érdekében történő működési feltételeinek szavatolása...

Tudom, akkor juthatunk el az európai (re)integrálódás következő lépcsőjére (vízummentes-séget szavatoló fehér lista), ha ezeket – és más, mint pl. a határzár műszaki felszereltségének biztosítása – a feltételeket mind teljesítjük, s melyek elsődlegesen politikai döntésektől függnék.

b) Belső és eurorégiók

Mindaddig lehetetlenség kihasználni az eurorégiók nyújtotta lehetőségeket, ha a térségünkben nem számolunk le az elmúlt 15 év alatt ránk erőltetett központosítással. El kell felejteni az egységes (unitárus) állam eszméjét, szakítani kell a Horgostól Dragašig terjedő egységes térségben való gondolkodással. Úgyszintén szakítani kell a nemzetállami álmokkal, az állami szuverenitás és a területi integritás XIX. században kialakított értelmezésével.

A gyakorlatban mindezt úgy lehet elképzelni, hogy a várható EU-integráció folyamán előbb-utóbb olyan területi egységeket – statisztikai körzeteket (régiókat) – kell létrehozni, amelyek megfelelnek a pozitív európai gyakorlatnak. Számunkra mindez azért is fontos, mert a Délvidék/Vajdaság minden tekintetben kielégíti az Európában alkalmazott pragmatikus feltételeket

(lakosok száma, területi körülhatároltság, földrajzi, történelmi, kulturális stb. hagyományok). Azonban azt is tudni kell, mindez az egész állam területén nem alkalmazható, így figyelembe kellene venni a spanyolországi példát, az asszimetrikus decentralizáció valóságban is működő gyakorlatát. Az ilyen jellegű intézkedéscsomaggal hatályon kívül helyezhető a lassan tíz éve létező – és nem működő – mesterséges körzetesítés, amelyről elmondható: egyedül a diktatórikus rezsim szükségleteit segítette (a nem szerb nemzeti közösségek választótestületeinek mesterséges megosztása – lásd: az ún. Észak-Bánáti Körzet –, a mindennemű érdekérvényesítés meggátlása a területi átszabdalás segítségével stb.), az akkor hatalmon lévő pártok mindeki választási győzelmét preferálta. Mindezt szükséges olyan alkotmányos előírásokkal rögzíteni, amelyek sem törvényekkel, sem pedig kormányrendeletekkel nem módosíthatók, ha másért nem, csak azért, hogy a többpártrendszeri választásokkal bármikor hatalomra kerülők ne állíthassák vissza a központosítás semmilyen formáját.

Igaz, hogy térségünkben nem működnek települési önkormányzatok, a jelenlegi községi képviseleti rendszer inkább a kistérséginek felel meg. Fel kell mérni, mi módon lehet szavatolni a települések lakosainak beleszólását saját életük megszervezésébe. Úgy ítélem meg, hogy a most megtalálható helyi közösségek hatáskörének növelésével mindezt el lehet érni. Igen komoly feladatok elé állít majd bennünket a községek/kistérségek működésének szabályozása is, mert e pillanatban még a Délvidék/Vajdaság esetében is talál-

hatunk négyezer lakosú (Karlóca), de több mint százötvenezer polgárt felölelő (Szabadka) községet is. Mindezt csakis a városok gyakorlatának újbóli bevezetésével lehet elérni, s mivel a hagyományok térségenként változnak, így ajánlatos lenne, ha régióként – a mi esetünkben a Délvidék/Vajdaság szintjén – lehetne az ezzel kapcsolatos jogszabályokat megalkotni. Elég csak, ha a XX. század elején érvényes szabályozásra gondolunk kiinduló példaként, amikor léteztek nagyközségek, rendezett tanácsú városok, mezővárosok és városok.

Ha feltételezzük, hogy az Európához való (re)integrálódás immár nemcsak politikai szótam, akkor nagyon fontos szerephez juthatnak a határokon átvélő, kistérségi, térségi és euroregionális szerveződések. Nagy valószínűséggel még az idén tavasszal bekövetkezik a jelenleg hatályban levő helyi önkormányzatokról szóló törvény módosítása, s így megszűnik a kormány jóváhagyási (illetve tiltási) jogosítványa bármilyen önkormányzati szövetkezés létrehozásával kapcsolatban. Ez azért fontos számunkra, mivel abban a pillanatban a Délvidéken/Vajdaságban található községek/kistérségi önkormányzatok szabadon csatlakozhatnak pl. a Duna–Körös–Maros–Tisza-eurorégióhoz. Továbbá pontosítani lehetne a kistérségi kapcsolattartást, (Magyar)Kanizsa esetében a Homokháti Kistérség kereteiben való együttműködést, de akár a (Magyar)Kanizsa község és Röske település közötti partner- vagy testvércapcsolatot – ami azért is példaértékű, mivel közvetlenül szomszédos önkormányzatok-

ról van szó – sokkal szorosabbra lehetne fogni, sőt akár intézményesíteni is lehetne.

c) Az eurorégiós esélyek kihasználása

Jelen pillanatban nagy a valószínűsége annak, hogy ősz végétől kezdődően, mint potenciális EU-tag, Magyarország bevezeti a vízumkényszert mostani állampolgáraink számára. Teljesen lényegtelen, hogy ez a kényszer meddig fog tartani, annak megszűnte után is csak EU-tagokkal közösen léphet fel a jelenlegi országunk támogatások, segélyek, kölcsönök megszerzéséért. Mindenféleképpen olyan projektek kidolgozásával kell megjelenni az EU előtt, amelyek a határon átvívelő térség és kistérségek fejlesztését irányozzák elő. Ahhoz pedig az kellene, hogy elfogadhatóvá tegyük a magyar többségű önkormányzatok közösségét, de akár azon belül is olyan kistérségi kapcsolódásokat hozzunk létre, amelyek segítségével beindíthatjuk a magyar többségű önkormányzatok gyorsabb ütemű fejlesztését.

Csak lehetőségek szintjén kívánom felsorolni azokat a kapcsolódási esélyeket, amelyek a DKMT keretében, de akár azon kívül is létrejöhetnek.

Ilyenek pl.:

- ⇒ Tisza menti (kistérségi) önkormányzatok közössége,
- ⇒ határon átnyúló környezetvédelmi kistérségek - pl. Kübekháza, Röske, (Magyar)Kánizsa, Törökkanizsa, Szelevényi puszták és erdők,
- ⇒ a Tisza észak-vajdasági részén található öt kistérség/község közös érdekek – kommunális tevékeny-

ségek, egészségügy, szociális tevékenységek stb. – mentén történő szövetkezése,

⇒ az államközösségben található olyan kistérségek/községek szövetsége, ahol nem a szerb és a montenegrói nemzeti közösségek élnek többségben stb.